

PARANOJA RATA I IRONIJA ŽIVOTA

(Tasos Zaferiadis, Petros Krisulas: *Rovovi – Priče iz Aleje Gangrenoznih*, Jemma Press, 2014)

U evropskoj umetničkoj baštini antiratni elementi ne samo da nisu strani, već su od samog početka bili njen sastavni deo. To je takođe uticalo i na devetu umetnost na vrlo direktan način i kod ogromnog broja dela, gde spadaju *Čarlijev rat* scenariste Peta Milsa i crtača Džoa Kahuna i *Stormtruppen* italijanskog autora Bon Bonvija, koji je i duhovni pret-hodnik *Rovova*.

Međutim, *Rovovi: priče iz Aleje gangrenoznih* jeste projekat koji je znatno više od adaptacije gorepomenutih dela. Scenarista Tasos Zafeiriadis i crtač Petros Kristulias su prvo plasirali strip na sajtu www.socomic.gr, potom kao štampano izdanje za stogodišnjicu početka Prvog svetskog rata 2014. godine, a onda kao drugu, dopunjenu verziju za stogodišnjicu kraja Velikog rata. Obe verzije je izdala kuća *Jemma Press*.

Nakon mnogo istraživanja (Aleja gangrenoznih nije izmišljena, tako se zvao prljavi mali kutak u rovovima negde na Zapadnom frontu) i kopanja po arhivama, svedočanstvima i satiričnim tekstovima samih vojnika (na primer, tu su *The Wipers Times*, crnohumorne „novine“ štampane u vojnim rovovima u Ipru), autori su na uzvišen način uspeali da prenesu gorki, cinični humor ljudi koje čeka smrt, britkoumlje koje se ujedno smeje i paranoji rata i smrti kao i ironiji ovog ratnog života. Uslovi koji umanjuju čovečnost su uzrok ljudskih viceva, smrt je uzrok (loše) poezije i beznačajnih zadataka dok ih kažnjava komandir, koji tera vojnike da čiste... zemlju pod njihovim nogama.

Razgovori puni paranoje, otrovana hrana, uteha zbog erotske frustracije neprijatelja („Fric, ti si naš najbolji neprijatelj!“), poezija napisana nemušto, opući cigareta, veterani koji čačkaju nove guštere, sve je to deo dnevne rutine Žan-Pjera, Gijoma, Zofroisa, Pojua i drugih pešadinaca (i, cenimo, gomile nekih Friceva). Ovaj strip je gorka, humoreskna (samim tim i humana) kritika koliko rata, neopravdanog rasipnika miliona života za cilj koji ih se uopšte ne tiče, toliko i same vojske i njene iracionalne logike, koja uništava individualnost, slobodu, ekspresiju, ukratko sve što nas čini ponosnim što smo ljudi. Mnogi čitaoci koji su protiv svoje volje obukli vojne uniforme ovo će prepoznati u stripu.

Likovi ovog stripa su jednostavno dizajnirani, možda i previše jednostavno. Međutim, to što su ih autori stavili tu gde su, i dizajnerski i stereotipno, sve sa nosurdama i prepoznatljivim francuskim uniformama tog doba, nikako ne znači da im je zafalilo maštovitosti niti da su se ulenjili. Naprotiv, jednostavan, ali nadasve vešt dizajn likova i zaprepašćujuće istinit, bridak scenario jesu svesni pokušaji autorâ da se usredsrede na prosečnog čoveka,

bez uspona i padova, bez opasnih epskih junaštava oivičenih smrću, bez pompeznih uzvika. Ovde postoji i ta socijalna dimenzija za koju se vojska nenamerno vezuje: zanemaruju se razlike i saznajete da se ljudi s kojima nikada ne biste opštili, ili se ikada sreli u mirnodopskim uslovima, ne razlikuju toliko od vas. Pate od istih problema, na isti način ih drndaju i pretpostavljeni i žestoko reaktivni i kompleksni (globalno gledano) niži oficiri i „veterani“ koji su se ugnezdili blizu izvora struje i tu se uposlili, pripisujući vrednost sopstvenoj inače bezvrednoj egzistenciji. U njihovim očima, svi smo mi jednaki. I kao takvi moramo da se borimo. Naposljetku, humor je oružje. Ne toliko moćno, s obzirom na to da ne uspeva da spasi vojnike koji su urlali s ironijom onda kada su nemački mitraljezi roštiljali po njima. Ali je humor i kao takav nešto. Iskrica, cvet koji čeka da se rascveta.

Rovovi: priče iz Aleje gangrenoznih jeste jedan od najboljih modernih antiratnih stripova, i njegovo drugo izdanje, sa dodacima, pojašnjenjima i suptilnim preuređivanjem (tamo gde i koliko je bilo nužno) predstavlja najlepší izdavački poduhvat u Grčkoj ove godine.